

Anders Hagström

Folkdemokratin Sverige – en kontrafaktisk historielektion

”I partiets 25-årsskrift 1944 skriver partiets ordförande Sven Linderot: ”Vår historia är den enkla mannens och kvinnans kamp dagligen och stundligen för den svenska arbetarklassens sak.” Och, skriver han vidare. ”Arbetarrörelsen var socialistisk, socialismens idé var dess ledstjärna. Striderna rörde visserligen dagskraven – högre löner, föreningsrätt, medborgarrätt – men kampen för dessa krav var ett led i kampen för en socialistisk samhällsordning.

Icke så att förstå att rörelsen gav ett klart teoretiskt uttryck för en dylik uppfattning om dagskrav och slutmål, men det var i genombrottsåren något så att säga självklart att det väsentliga var den sociala revolutionen. Hur skulle annars de tusende idealisterna-pionjerna haft mod och kraft till de offer de fick bringa i kampen”.

Denna beskrivning kännetecknar vänsterpartiets hela historia, partiet har slagit vakt om arbetarrörelsens ursprungliga socialistiska mål och medlemmarnas insatser i den sociala kampen under alla år är obestridliga.”

(90 år av kamp för socialismen - några nedslag i vänsterpartiets historia. Folke Olsson i Vänsterpress 4/2007. Finns utlagd på Vänsterpartiets sajt: http://www.vansterpartiet.se/images/stories/vp_4-2007.pdf)

När man pratar med vänsterpartister och ungvänstrare om partiets solkiga historia får man ibland nästan lust att skaka om dem i ren förtvivlan över att de tycks tro att man både kan äta kakan och spotta ut den på samma gång; att på en och samma gång avsvärja sig partiets stalinistiska förflutna och hylla det för dess stridbarhet under samma period.

Stridbarheten tog ju sin avstamp i dess stalinistiska ideologi. De dåvarande medlemmarna kämpade inte för socialism i största allmänhet utan för stalinismens version av ”socialism” utifrån den för tillfället rådande ”kursen”, t ex den så kallade Tredje perioden-politikens sekteristiska dårskaper då socialdemokratin karaktäriserades som ”socialfascistisk”.

Även om medlemmarna inte genomskådade stalinismens verkliga karaktär skulle de och arbetarklassen i stort knappast ha undgått att drabbas av dess förödande konsekvenser om de lyckats i sitt uppsåt.

Det följande är en kontrafaktisk historia – en artikel om hur det kunde ha gått men inte gjorde – om hur Sverige skulle ha sett ut om stalinismen segrat. Alla de fenomen som tas upp har funnits i en eller annan form i de stalinistiska staterna, det är bara historien som är påhittad.

Artikeln sensmoral är att man inte kan sitta på två stolar samtidigt. Man måste helt enkelt välja annars hamnar man i en ohållbar situation som obevekligt undergräver trovärdigheten. Det logiska valet är fortfarande att vänsterpartiet fullständigt gör upp med och bryter banden till sitt förflutna och förklarar sig vara ett nytt socialistiskt parti.

Sverige som likt Finland kämpat på Tredje rikets sida sedan England och Frankrike lyckats fullfölja sina planer på att besätta malmfälten i början av 1940; en handling som allmänt uppfattats som en krigsförklaring mot Sverige och utlöst en djup politisk kris som tvingat den sittande koalitionsregeringen att inte bara förklara England och Frankrike krig utan även söka stöd från Tyskland – som inte tvekat att utnyttja situationen utan pressat på, med stöd av den svenska militärledningen och konservativa kretsar, för största möjliga ”samarbete” mellan de båda länderna, dvs långtgående svenskt inordnande i Hitlers ”Neuordnung”.

Det politiska systemet hade trots allt överlevt och landet likt Finland styrts av en koalitionsregering. (Se not) även om samarbetet inte bara gett de nazianstuckna elementen fått vind i seglen, utan även lett till Sveriges Kommunistiska Parti (SKP) förbjudits och dess medlemmar fängslats, samtidigt som av nazisterna efterlysta flyktingar från Tyskland och de ockuperade länderna överlämnats till Gestapo.

I likhet med Finland hade regeringen också lyckats få till stånd en separatfred i slutet av 1944 när det var uppenbart att Hitlers dagar var räknade. Men den hade inte räknat med Hitlers snabba reaktion. Han hade helt enkelt inte råd att förlora de strategiskt viktiga malmfälten i norra Sverige för att inte tala om kullagerproduktionen och annat material som var livsnödvändigt för det alltmer desperata Tredje riket.

Wehrmacht hade besatt Sverige genom ett kombinerat anfall från de ockuperade grannländerna Norge och Danmark. Även tyska trupper som befann sig på reträtt från Finland hade satts in. De krigsvana tyska trupperna, i vilka ingick ett antal av Hitlers hårdföra SS-divisioner, hade snabbt slagit ut den krigsovana svenska krigsmakten och tvingat regeringen att fly landet och motvilligt söka skydd hos Stalin eftersom vägen västerut kontrollerades av tyskarna.

I och med att utgången ändå var given var myndigheternas benägenhet att samarbeta med den nazityska ockupationsmakten mindre än vad den varit i Norge och Danmark 1940, och de generaler som tidigare drömt om att få tjänstgöra i tysk sold på Östfronten var nu mer benägna att passivt invänta det oundvikliga slutet.

Men myndigheternas inställning hade knappast ställt till några större problem för Hitler. Inte heller hade den utgjort något hinder för Adolf Eichmann, som organiserat deportationen av de judar som fanns i landet, samtidigt som Gestapo med hjälp av den svenska säkerhetspolisens beslagtagna register inledde en klappjakt på verkliga och inbillade motståndare.

Efter en kort tvekan hade Stalin svarat med en blixtsnabb invasion via Finland och de återerövrade baltiska områdena. Kriget på svensk mark hade rasat med samma brutala hänsynslöshet som i Centraleuropa ända fram till den tyska kapitulationen i början av maj 1945.

När kriget var över var stora delar av landets infrastruktur och städer förödda. Både Göteborg och andra städer hade utsatts för bombanfall av de allierade från 1940 och framåt, men den förödelse bombningarna åstadkommit kom inte i närheten av förödelserna under de sista månadernas strider där de tyska styrkorna desperat slagits för att uppehålla den sovjetiska krigsmakten.

I kraft av sin närvaro hade de sovjetiska styrkorna övertagit kontrollen av landet även om makten formellt utövades av den svenska koalitionsregeringen som nu förstärktes av det tidigare paria-stämplade SKP – som dessutom vuxit till ett betydande parti som en följd av dess aktiva roll i motståndskampen, och som nu dessutom spädades på av många nya medlemmar som anade att partiet hade framtiden för sig.

Utvecklingen därefter följde i stort sett mönstret i resten av det sovjetkontrollerade Europa. I takt med att krigets vindar blev allt kyligare i Europa blev de borgerliga partiernas svängrum allt mindre, och SKP:s allt större. I synnerhet som SKP, med sovjetiskt stöd, såg till att de fick kontrollen över inrikes- och försvarsdepartementen, vilket gav det en nyckelroll vad gällde kontrollen av statens väpnade styrkor.

Polisen, och i synnerhet säkerhetspolisen, genomgick en grundlig reorganisation under överinseende av ”rådgivare” från det sovjetiska Folkkommisariatet för inrikes ärenden, NKVD – den sovjetiska säkerhetstjänsten. Samma sak skedde med krigsmakten där en rad högre officerare som betraktades som opålitliga rensades ut eller pensionerades trots att de hade flera tjänsteår kvar. I deras ställe befordrades officerare betraktades som pålitliga, samtidigt som ett intensivt samarbete inleddes med den sovjetiska krigsmakten. Inom kort var grunden för den nya svenska Folkarmén lagd.

Socialistiska Enhetspartiet

I april 1946 slogs SAP ihop med SKP till det Socialistiska Enhetspartiet (SEP) under ordförandeskap av den tidigare SKP-ordföranden Sven Linderot – för övrigt samme Linderot som 1934 hävdade: *”Att den socialdemokratiska regeringen och socialfascismen överhuvudtaget även här i landet är fascismens vägröjare är ju klart. Man kan konstatera att socialdemokratin i Sverige i flera fall distanserat den tyska socialdemokratin som bär huvudansvaret för fascismens seger i Tysk-*

land.” (Komintern visar vägen) Men det var då det, nu gällde andra sanningar.

Sammanlagningen hade energiskt förespråkats av SKP – med Kremls godkännande - men inledningsvis mött starkt motstånd inom SAP. Men eftersom alternativet var att marginaliseras politiskt valde SAP-ledningen dock att gå med på sammanslagningen. I samband med sammanslagningen förvägrades dock tusentals SAP-medlemmar medlemskap i det nya partiet eftersom de uppfattats som alltför frispråkiga.

För att bredda SEP:s bas öppnades partiets portar för nya medlemmar. Det som krävdes av dem som kandiderade på medlemskap var att de inte hade några besvärande politiska fläckar på sin meritlista (som att ha varit medlemmar i borgerliga, högerextrema eller sovjetkritiska vänstersocialistiska partier, för att inte tala om trotskister) och accepterade partiets program. Och, inte att förglömma, var beredda att acceptera den stalinismen byråkratiska version av demokratisk centralism; dvs sträng åtlydnad av högre organs beslut.

Inom kort hade partiets medlemsantal skjutit i höjden – i mitten av 1948 hade det 600 000 medlemmar – och det kunde skryta med att det representerade ett brett segment av samhället. Även bland de gamla veteranerna från SKP muttrades om att partiet dränkts i karriärister men ingen vågade säga det högt av rädsla för att hamna i onåd.

En av de saker som väckte speciellt stor irritation bland partiets fotfolk var systemet med ”pajoks”. Även om det inte fick diskuteras högt var det en offentlig hemlighet att nyckelpersoner i parti och statsapparaten belönades för sin lojalitet mot systemet med extratilldelning av livsmedel och pengar. Ett system som inte bara utgjorde belöning för visad lojalitet utan även kunde användas i utpressningssyfte on någon lokal funktionär gjorde en ansats att försöka vägra verkställa obekväma beslut.

De båda partiernas ungdomsorganisationer slogs också ihop under namnet Sveriges Demokratiska Ungdomar (SDU). På grundningskongressen förklarade SDU:s nyvalde ordförande att ungdomsorganisationen skulle samla landets ungdom bakom socialismen, och han avslutade sitt tal med att utropa ett leve för Marx, Engels, Lenin och Stalin.

Kongressalens väggar var smyckade med såväl svenska flaggor som affischer med illustrationer av stora ögonblick i det svenska folkets kamp, som när Engelbrekt manade dalfolket till uppror. En del gamla partiveteraner som gästade kongressen tyckte dock att SDU:s partiuniform väl stor likhet med den politiskt suspekta och numera förbjudna scoutkåren.

Kort efter SEP:s grundande höll LO kongress och dess ledning och administrativa apparat förnyades med pålitliga SEP-medlemmar. Många medlemmar menade dock att det enda skillnaden av LO:s ”förnyelse” var att fackens tidskrifter blivit ännu mera gråmelerade.

Tillsammans med Bondeförbundet bildades en ”nationell front”, i vilket också Folkpartiet och Högerpartiet ingick. Fronten, som självklart dominerades av SEP i kraft av dess ställning som landets ledande parti, gjorde också upp om mandatfördelningen i valen till riksdagen och kommuner i förväg; en mandatfördelning som klart marginaliserade de borgerliga partierna.

I juni 1947 utropades den Demokratiska Folkrepubliken Sverige med Sven Linderot som president och en före detta socialdemokrat som vicepresident. Trots att SEP-pressen kort dessförinnan förklarat att ”Sveriges folk har förtroende för sin kung”, såg sig Gustav V tvungen att avgå. En republik med en kung som statsöverhuvud var en uppenbar anomali.

Folkpensionären Gustav Bernadotte tilldelades såväl en pampig villa som bil med privatchaufför som tack för att han avgått utan att bråka. En bidragande orsak till att kungen avgick frivilligt var att SEP-ledningen diskret hotat att skandalisera den bisexuelle kungen, för att inte tala om publicera det telegram i vilket han 1941 hyllat Hitler för invasionen av Sovjetunionen.

Landets flagga gjordes också om och försågs med hammare, passare och sädesax i gult för att illustrera den klassmässiga basen för det nya Sverige.

Enligt SEP:s ledande teoretiker var Sverige nu en ”folkdemokrati” av samma typ som stora delar av

centrala och östra Europa, med den tidigare ordföranden Kommunistiska Internationalen, Dimitrovs formulering, *"proletariatets diktatur utan sovjet"*. Eller som en elak kritiker vitsigt formulerade det *"en arbetarstat utan arbetarmakt"* med syftning på att sovjeterna, rådsorganen, varit en av hörnstenarna i Lenins uppfattning om den arbetarstyrda statens eller *"proletära diktaturens"* uppbyggnad och funktionssätt.

Lenin ja, den stalinistiska ikonografin bredde ut sig som ett ogräs. Man kunde inte bara se Marx, Engels, Lenin och Stalin på otaliga affischer, eftersom Sverige och i synnerhet Stockholm varit en av samlingspunkterna för bolsjevikerna i exil före revolutionen 1917, började det plötsligt dyka upp små skyltar på olika fastigheter som påminde om att den ena än den andra bolsjevikledaren bott där. Fast det var inte så många skyltar och namn som det kunde ha varit. Merparten av de bolsjeviker som vistats i Sverige hörde numera hemma i kategorin *"kontrarevolutionärer"* och i den mån de fortfarande levde befann de sig i olika arbetsläger i det inre av Sovjetunionen.

Utrensningar och rättegångar

Samma år hade SEP varit med om att grunda den Kommunistiska Informationsbyrå eller Kominform vars högkvarter förlagts till Belgrad. Men i och med splittringen med Tito i juni 1948 inleddes en rasande kampanj mot honom. I *Ny Dag* brännmärktes Tito i stora artiklar som fascist och kontrarevolutionär. Samtidigt började säkerhetspolisen under handledning av sina sovjetiska rådgivare att finkamma landet efter folk som kunde misstänkas ha sympatier för Tito.

Tiotusentals partimedlemmar utrensades, varav många ställdes inför rätta och dömdes till långa fängelsestraff vid hemligstämplade rättegångar. Men det stoppade inte där. Jakten på verkliga och inbillade avvikare nådde ända in i partiets innersta cirklar.

SEP:s partisekreterare, den förutvarande partisekreteraren i SKP Erik Karlsson, var en av dem som överraskande utpekades greps av säkerhetspolisen och anklagades för att vara Tito-agent. Ingen av den övriga partiledningen lyfte ett finger för att försvara honom, trots att flera av dem inte bara arbetat tillsammans med honom i årtal utan också umgåtts privat.

Vid en offentlig process i Stockholm anklagades han och ytterligare ett femtontal andra, däribland Set Persson, Per Meurling, Karl Staf, Karl Kilbom och Ture Nerman för att vara *"trotskistisk-titoistiska, zionistiska, borgerligt-nationalistiska förrädare och fiender till det svenska folket"*. Till allmän förvåning erkände de anklagade sig skyldiga.

De tre förstnämnda hade alla varit välkända SKP-medlemmar. Set Persson hade tillhört partiets ledning, Meurling hade varit en av partiets framträdande intellektuella och Karls Staf var veteran från spanska inbördeskriget.

Karl Kilbom hade varit en av de mest kända ledarna för SKP fram till 20-talets slut. Då hade han uteslutits av Kommunistiska Internationalen tillsammans med majoriteten av partiledningen och blivit en av de mest kända ledarna för Socialistiska Partiet, av SEP-ledningen stämplat som *"trotskistiskt"*. Det hjälpte föga att SP inte haft mycket till övers för Trotskij och hans ståndpunkter, eller att Kilbom själv hade brutit med SP i slutet av 30-talet och övergått till socialdemokratin.

Även Nerman hade bytt SP mot SAP. Under kriget hade han varit redaktör för den antinazistiska tidningen Trots Allt! och till och med dömts till fängelse för sin antinazistiska agitation.

Åklagaren sammanfattade utrensningarnas omfattning i sin slutplädering:

"Tack vare vaksamheten hos de arbetande massorna och de socialistiska och kommunistiska partierna har vi demaskerat och oskadliggjort de förrådiska gäng som letts av Lazlo Rajk i Ungern, Trachio Kostov i Bulgarien, Kochi Xoxe i Albanien, Patrancu i Rumänien, Gomulka i Polen, Rudolf Slansky i Tjeckoslovakien, och Erik Karlsson i Sverige."

Runt om i landet samlades arbetare till möten på sina arbetsplatser och ställde sig bakom de uttalanden som skrivits ihop av de lokala partiorganisationernas sekreterare och som krävde dödsstraff.

Ytterst få vågade ifrågasätta eller rösta emot dessa uttalanden rädda för eventuella efterräkningar från Ministeriet för statssäkerhet, dvs säkerhetspolisen, vars alltmer finmaskiga nät av informatörer fanns överallt. Trots den utbredda rädslan kunde informatörsnätet ändå rapportera att till och med en stor del av SEP:s medlemskår förstulet ifrågasatte de anklagades skuld och bekännelser. Med ena ögat över axeln spekulerade de över orsakerna till att de anklagade trots allt bekänt. Utpressning? Tortyr?

Partisekreteraren dömdes till döden och avrättades, de övriga dömdes till långvariga fängelsestraff.

Centralstyrd ekonomi

Det dröjde inte länge förrän mer omfattande förstatliganden av privata företag tog sin början och en centralstyrd planerad ekonomi av sovjetisk modell med tyngdpunkt på tung industri, började skapas under aktivt överinseende av sovjetiska planeringsexperter.

Men systemet började tidigt gnissla. På det sovjetiska kommunistpartiets 19:e kongressen 1952 beklagade sig Gregorij Malenkov, centralkommitténs sekreterare och för tillfället i Stalins gunst, offentligt över de ekonomiska problem som den sovjetiska planeringsmodellen gav upphov till. Listan var lång:

I en rad industrigrenar förekom ”brott mot statsdisciplinen beträffande produktionens kvalitet”. Även arbetsproduktiviteten utnyttjades inte ”på långt när fullständigt”. Det förekom ”otillåtliga fall av vårdslöshet och vanskötsel i fråga om utrustningen”, vilket hämmade arbetsproduktivitets tillväxt. Vid många företag och byggen var arbetet otillfredsställande organiserat”.

”På många företag förekommer stora förluster till följd av misshushållning och slöseri med material, råvaror, bränsle, elkraft och andra materiella värden, varvid de fastställda förbrukningsnormerna ofta överträds, och användningen av fullvärdiga surrogat ligger efter”, klagade Malenkov. ”Man bryter i företag ofta svårt mot planeringen rörande produktionssjälvkostnaderna. Ledda av en trångsynt omtanke om sitt eget företags intressen och till förfång för statens intressen, bildar några hushållningsledare på ett konstlat sätt ”reserver” i planerna för produktionens självkostnader genom att höja förbrukningsnormerna för råvaror och material och genom att utan grund höja siffrorna för arbetsåtgången vid produkternas framställning”.

Parallellt med införandet av den sovjetiska planeringsmodellen för industrin hade de stora privata godsena i Skåne och andra områden förstatligats och omvandlats till statsjordbruk. Mindre jordägare tilläts fortsatt ägande av jorden även om påtryckningar utövades för att skapa kollektivjordbruk.

I januari 1949 deltog Folkdemokratin Sverige tillsammans sex andra stater i grundandet av Comecon, Rådet för ömsesidigt ekonomiskt bistånd, i Moskva. 1950 tillkännagavs att den första femårsplanen skulle ta sin början året därpå.

Folkarmén

I den glesbebyggda norra delen genomfördes en rad militära manövrer under överinseende av sovjetiska militära rådgivare för att trimma Folkarmén i användandet av sin nya utrustning, bl a T34- och Josef Stalin-stridsvagnar, Jakolev-plan, och de berömda Stalin-orglarna.

Landets gränser övervakades intensivt av såväl militär som speciell gränspolis och det var omöjligt för folk i dessa trakter att resa till grannländerna. Syftet uppgavs officiellt att vara för att förhindra att ”kontrarevolutionärer” smög sig över gränsen för att spionera eller utöva sabotage, men också för att förhindra ”folkfiendliga element” från att kunna fly landet och fortsätta sina ”kontrarevolutionära intriger” utomlands.

I början hade man spärrat in ”kontrarevolutionärer” i fängelser, och de interneringsläger som under kriget varit förbehållna kommunister, syndikalister och radikala socialdemokrater. (En del av dem fick till sin stora förvåning förnya bekantskapen med dessa anläggningar sedan säkerhetspolisen börjat betrakta dem som politiskt opålitliga.) Men det dröjde inte länge förrän behovet av ytterligare

anläggningar uppstod i takt med att fler ”kontrarevolutionärer” avslöjades och bestraffades.

Kulturell förnyelse

På det kulturella planet vidtog SEP en rad åtgärder för att stärka den ”nationella, progressivt folkliga kulturen” mot ”borgerliga och andra skadliga influenser”.

Läroplanen i skolan skrevs om, bl a infördes studier i marxism-leninism och ryska ersatte tyskan som andra språk. Läroböckerna granskades och ersattes i de flesta fall med nya som var mer i takt med tiden. Det visade sig vara ett mindre problem att få lärarkåren att anpassa sig till de nya tongångarna, även om SEP:s ledare misstänkte att det i mycket handlade om en taktisk anpassning eftersom en stor del av lärarkåren tidigare gett uttryck för borgerliga sympatier, och partiet satte därför sitt hopp till en ny lärargeneration. Lärarna hölls dock i schack genom att risken för ideologiska avvikelser i klassrummen skulle noteras och rapporteras av SDU:s medlemmar.

Kulturdepartementet lät de förstatligade bokförlagen ge ut billiga klassiker-serier av erkända svenska författare som August Strindberg, även om det klargjordes att han var en progressiv, men instabil författare starkt påverkad av samtida borgerliga kulturströmningar. En rad sovjetiska författare översattes också till svenska, som exempelvis Stalinpristagaren Feodor Gladkovs roman ”Cement” från 1925.

Samtidigt gick kulturdepartementet energiskt in för att bekämpa jazzmusik och andra uttryck för den ”nordamerikanska imperialismens dekadenta kultur” och främja ”socialistisk realism” som officiellt påbjudits som det konstnärliga idealet på 30-talet i syfte att ge ”poetisk form åt den andliga erfarenheten hos den socialistiska människa som nu håller på att ta form” för att citera Nikolaj Bucharins formulering på den sovjetiska författarkongressen 1934. Men eftersom Nikolaj Bucharin, ”partiets älsklings”, som Lenin en gång kallat honom, dömts till döden i den andra Moskvaprocessen 1938, anklagad för att ha konspirerat mot den stat han själv varit med om att grunda, var det ett citat som var lika politiskt opassande att påminna om som Bucharin själv.

För att stimulera intresset för den socialistiska realismen hölls en rad utställningar av sovjetiska konstnärer. Bl a kunde man i Göteborgs konsthall studera den sovjetiske konstnären Boris Vladimirskis oljemålning ”Rosor till Stalin” där en djupt fundersam Stalin i vit sommaruniform tar emot en bukett bestående av röda och vita rosor av beundrande Komsomol-klädda ungdomar. Målningen som gjorts under 1949 sades vara Vladimirskis största verk. Även Stalinpristagaren Alexander Laktionovs ”Porträtt av Stalin”, även denna från 1949, cirkulerade på en rad utställningar.

Av någon anledning visades dock inte Vladimirskis ”Svarta korpar” som föreställer den sovjetiska säkerhetspolisens svarta bilar – i folkmun kallade ”svarta korpar” – uppställda utanför ett fängelse i bistert vinterklimat, trots att den skall ha visats på utställningar runt om i Sovjetunionen.

Som ett led i den kulturella omorienteringen förnyades också Svenska Akademin genom att ett antal av dess ledamöter övertalades att dra sig tillbaka. De ersattes av yngre förmågor som var mer i takt med tiden. På flera år utdelades inga Nobelpris till kända västerländska författare inom den anglosaxiska kultursfären. Däremot tilldelades en antal ”progressiva” ryska och östeuropeiska författare priset. Till Akademin stora förtrytelse tycktes nyordningen leda till att prisets prestige verkade sjunka. Akademin lyckades dock avvärja ett förslag från överentusiastisk ledamot om att Stalin skulle tilldelas litteraturpriset med motiveringen att Stalin ”tyvärr ännu inte” publicerat sig som skönlitterär författare sin ”fascinerande och briljanta prosa” till trots.

Landets tidningar, som förstatligats eller övertagits av olika folkliga organisationer, och där opålitliga element rensats ut, stämde in i den kulturella kampanjen. I motsats till den gamla tidens press hade tidningarna tilldelats en ”folkuppfostrande roll” och hade till uttrycklig uppgift att främja bygget av det nya samhället. Mellan skål och vägg erkände dock även SEP:s ledare att pressen skötte sin uppgift på en synnerligen mediokert sätt.

Huvudorganet *Ny Dag* hade övertagit *Dagens Nyheter*s redaktionslokaler och utrustning men det

verkade inte göra tidningen nämnvärt mer läsartillvänd. Redan var tendensen att likt medborgarna i de övriga ”socialistiska” länderna läsa tidningen bakifrån utbredd, dvs från de små notiserna som gav en och annan pusselbit till vad som egentligen hänt, till de fagra löftens och visionernas linjetal. Detta i motsats till parti- och statsfunktionärerna som satte en ära i eller snarare levde under pressen att lusläsa partitidningen för att hålla sig a jour med de eventuella förändringar som kunde utläsas i texternas innehåll och formuleringar, ja till och med kommateringen. Karriärers uppgång och fall kunde hänga på förmågan att ”läsa rätt”.

Stalins död och Berlinupproret

I början av mars 1953 avled Stalin och i *Ny Dag* visste hyllningarna till den döde ledaren inga gränser.

”*I varje kommunist känsloliv har kamrat Stalin fått en särskild plats, en plats som inte kan fyllas av någon eller något*”, förklarade Hilding Hagberg (*Ny Dag*, 6 mars 1953). Hagberg som varit ordförande för partiet sedan 1951 (tillförordnad sedan 1949) reste till Moskva tillsammans med partisekreteraren för att ingå i hedersvakten vid Stalins bår.

”Den man som under tre årtionden förkroppsligat hundratals miljoners hopp om ett samhälle byggt på att tjäna den vanliga arbetande människan finns inte längre. Vår sorg är djup och delas av kvinnor, män och barn i varje by och varje stad över hela jorden. Men Stalins verk lever och utgör den fasta garantin för att hoppet om en fred, om frihet och om socialism skall bli verklighet i all länder”, sa centralkommittéledamoten C H Hermansson vid ett minnesmöte i Göteborg (*Ny Dag*, 10 mars 1953).

Det var inte bara partiledarna som uttalade sig. Från små orter som i Stora Levene inflöt ett uttalande från den lokala arbetarkommunen:

”Med inhämtande av kunskap och kraft skall vi hängivet och tålmodigt under vaksamhet mot folkets fiender arbeta för en lyckligare framtid åt vårt folk. Inspirerade av kamrat Stalins verk skall vi på alla områden stegra våra ansträngningar för lösandet av vårt folks livsfrågor.” (*Ny Dag*, 19 mars 1953)

Stalin efterträddes av ett kollektiv ledarskap som lovade att gå i Stalins fotspår. Men det dröjde inte länge förrän *Ny Dags* läsare överraskande kunde läsa att den sovjetiske inrikesministern Beria utrensats.

Några månader senare rapporterade *Ny Dags* ”specielle korrespondent” överraskande från Östberlin:

”De oroligheter som förekom i Berlin på onsdagen var inga ’arbetardemonstrationer’ som den borgerliga pressen och radion försökt göra gällande i propagandasyfte. Oroligheterna var organiserade av amerikanerna och deras hantlangare i Västberlin, som till varje pris vill hindra Tysklands enande på fredlig och demokratisk grund. Deras organisationer bär också ansvaret för de offer som krävdes då folkpolisen och truppena tvingades försvara bl a regeringsbyggnaderna, som angreps av fascister vilka anlade mordbrand”. (*Ny Dag* 18 juni 1953)

Ryktet spred sig snabbt om att *Ny Dags* rapportering var lögn från början till slut och det som inträffat i DDR handlade om genuina arbetarprotester...

Vi bryter här. Om vi fortsatt berättelsen så hade den framstått som allt mer absurd och ändå är den som vi påpekade i ingressen baserad på faktiska händelser i de stalinistiska diktaturerna, främst DDR – och, vilket nog bör påpekas, citaten från *Ny Dag* är äkta.

1956 hade regimen plötsligt tvingats förklara varför den svalt Stalins lögngraverat och med största sannolikt hade den slutit upp bakom den sovjetiske partiledaren Chrusjtjovs halvkväda visor – vilket SKP faktiskt gjorde ändå - som lagt all skuld på Stalin och frikänt blodtörstiga underhuggare som honom själv.

Om inget hade hänt som tvingat regimen ur dess bana som sovjetisk satellitstat hade den mer än tio år senare, 1968, antingen tvingats delta i ockupationen av den så kallade Pragvårens Tjecko-slovakien eller åtminstone uttala sitt stöd för den och den hårdföra ”normalisering” som följde i

dess kölvatten. 1980 skulle den nervöst ha censurerat nyheterna från Polen där strejkande arbetare tillkämpat sig rätten att bilda fria fackföreningar och 1983 skulle den sannolikt ha gett till stöd till militärkuppen i Polen som undertryckte Solidarnosc. 1989 skulle obönhörligt dess saga ha varit all, bortsopad av samma våg som sopade bort resten av de ”socialistiska” regimerna i Europa.

Kort sagt: Det enda konsekventa vänsterpartiet kan göra för sin trovärdighets skull är att helt, fullständigt och konsekvent göra upp med sitt förflutna. Varje tvekan i frågan kan inte annat än leda till ett fortsatt ifrågasättande av partiets trovärdighet och gång på gång ställa frågor om partiet verkligen är förmöget att gå till roten med sitt förflutna – ytterst frågan om det meningsfulla i att överhuvudtaget stödja partiet.

Anders Hagström

Noter: Det var något som de västallierade funderade på att göra i samband med det finsk-ryska vinterkriget. En sådan handling hade antagligen tvingat med Sverige i kriget men på Tredje rikets sida. Det fanns en stark opinion för att förbjuda SKP i samband med finsk-ryska vinterkriget och det är därför mycket troligt att en allians med Tyskland skulle ha tippat över vågskålen i förbudsriktning trots Hitler-Stalin-pakten.

Här följer tips på några böcker och artiklar som återfinns på Marxistiskt arkiv:

Tjeckoslovakien:

[Ny Dag om Slånský-processen](#). Svenska kommunistpartiets huvudorgan om den stora rättegången mot ledande kommunister i Tjeckoslovakien senhösten 1952.

[Bekännelsen](#), av Artur London.

[Slånský-rättegångens maskineri](#), av Martin Fahlgren

[Pragvåren 1968 - Tjeckoslovariens förrådade möjlighet](#), av Anders Hagström.

Ungern-revolten 1956:

[Ungern 1956 - intervju med Nikolaus Krassó](#)

[Ungersk tragedi](#), av Peter Fryer.

[Uppror – Budapest 1956](#), av Sture Källberg.

Polen

[Den polska strömvirveln: Solidaritet och socialismen](#), av Oliver MacDonald. Om revolten i Polen 1980-1981 och framväxten av den fria fackföreningsrörelsen Solidaritet.

DDR – Östtyskland

[Anna Funder, Stasiland](#) (bokrecension)

Om DDR rekommenderas varmt boken *Inte bara Stasi* av Birgitta Almgren (Carlsson Bokförlag 2009)